

Havlová, Eva

[Ripka, Ivor. **Věcný slovník dolnotrenčianskych nářečí**]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 1984, vol. 33, iss. A32, pp. 121-122

ISSN 0068-2705

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100931>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

бавия вариантности, вызывающие затруднения. На помощь лицам, работающим над усовершенствованием текста, приходит предлагаемый словарь-справочник. Он ставит перед собой две задачи: 1. предупреждение и исправление ошибок (задача грамматическая), 2. выбор оптимального варианта (задача стилистическая).

Критерием для отбора материала при сопоставлении словника настоящего издания были не столько „трудности“ самого управления, сколько затруднения, возникающие при выборе вариативных конструкций, различающихся смысловыми или стилистическими оттенками.

В словаре-справочнике можно найти конструкции с некоторыми редко употребляемыми глаголами и „неожиданным“ управлением (напр. *оскандальить кого, медрит что*), далее т. наз. варианты „хронологические“, т. е. варианты с устарелой семантикой (напр. *обаавести кого чем, взыскующий чего, преобразить что во что*) и варианты с устарелыми формами управления (напр. *надеяться чего, руководить кого-что, следовать что*). Настоящий словарь-справочник содержит много конструкций с двойным управлением, представляющих интерес в плане валентности (напр. *заполнить что чем, связывать что с чем, вовлечь что во что*).

Словарная статья состоит из заголовочного слова (заголовочные слова приводятся в алфавитном порядке), местоименного вопроса к нему и иллюстративного примера с предложно-падежной формой. Значение заголовочного слова указывается, если связана с этим форма управляемого слова (толкование слов дается по современному словарям). Многозначные слова (включая прямое и переносное значения слов) приводятся в общей статье. Отдельные значения нумеруются, если с ними связано различное управление. В отдельных статьях с цифровой пометой над заголовочным словом приводятся омонимы. Глаголы, как правило, даются в форме инфинитива совершенного вида. Второй член видовой пары либо совсем не приводится, либо приводится рядом или на своем алфавитном месте с отсылкой к заголовочному слову. В общей статье приводятся полные и краткие прилагательные. В некоторых случаях даются статьи обобщающего характера (об отрицательной частице *не*, о глагольной приставке *на-*, о сложной приставке *по-*, о падежных формах числительного *два, три, четыре* в определенных конструкциях, сопоставление предложных конструкций с предлогами *в—за, в—на, для—на, к—на, на—по, около—до—с, по—после, сквозь—через* и др.).

Приводимые пометы носят грамматический и стилистический характер. Примеры, иллюстрируемые предложными конструкциями, даются в форме речений, отдельных предложений и цитат из художественной и общественно-политической литературы, научной и деловой речи. Они показывают нормативное для современного русского языка употребление грамматических конструкций. Устарелые формы служат для показа их последующего развития, или для указания на возможность их употребления со стилистической целью в наши дни.

Алеш Бранднер

Ivor Ripka: Večný slovník dolnotreňčianskych nářečí. Bratislava, Veda, 1981, 336 str.

Tento slovník, vydaný v malotirážním provedení, je druhým dílem souborného zpracování dolnotreňčianskych nářečí. Jako první vyšla od téhož autora monografie *Dolnotreňčianske nárečia* z r. 1975, podávající hláskoslovnou, slovotvornou a morfológickú charakteristiku týchto západoslovenských nářečí, spolu s komentárem k některým syntaktickým jevům. Jen nakolik to vyžaduje používání slovníku, jsou nejdůležitější hláskoslovné a slovotvorné rysy nářečí stručně zopakovány v úvodní části slovníku (s. 9—12).

Po úvodní části, obsahující jednak stanovisko k základním problémům lexikologicko-lexikografického zpracování nářečí, jednak přehled vývojových tendencí popisovaných dialektů (rozdíly generační — zanikání cizích slov —, geografické, rozdíly v bohatosti jednotlivých onomasiologických úseků apod.), následuje vlastní soupis slovní zásoby. Byl vypracován především na základě vlastního autorova sběru; po ověření byl zpracován i nějaký (zejm. frazeologický) materiál Ríznerova *Dialektického slovníku bošackého*.

Slovník je diferenční, což však neznamená, že by vůbec neobsahoval slova celonárodní; kdyby se vynechala celonárodní slova v oněch dialektech odedávna používaná, silně by to

zkreslilo pohled na systém nářečního lexika. Neuvádějí se však spisovná slova, vnikají do nářečí až v mluvě mladší generace.

Slovní zásoba dolnotrenčanská je podána nikoliv abecedně, ale ve věcných okruzích; z toho vyplývá, že jde jen o výběr slov, neboť ne vše se dá zařadit do některého okruhu. Velkých věcných okruhů je devět (neživá příroda, flóra, fauna, člověk, bydlení, zemědělství, odborné práce a řemesla, doprava, dědina a její život), a ty jsou dále rozděleny do celkem 60 menších onomasiologických skupin.

Zařazování jednotlivých slov do věcných skupin je někdy problematické. Jisté správně zařadil autor názvy obilí do zemědělství, nikoliv do oddílu botanických názvů, a dobytek do chovu domácích zvířat, nikoliv do fauny. Ale najdou se i slova, která by se dala zařadit jinak: např. v okruhu přírodních jevů je i *ukazovat (sa)*, 'zdát se, ukazovat se', na základě dokladu: *Ukazuje sa, že bude pekní deň*; zde ale patří do okruhu přírodních jevů jen kontext, nikoliv samo sloveso. Nebo *rubaň*, 'miesto v lese po zoťatých stromoch' bychom spíše zařadili do okruhu dřevařských prací než do oddílu neživé přírody. Ovšem takovým problémům se nevyhne žádný věcně řazený slovník.

Někdy se ve slovníku markantně ukazuje rozdíl mezi pojmovým tříděním (systémem) dnešním a starším lidovým, obřežejícím se ještě v jazyce. Např. v okruhu *Rastlinstvo* jsou mj. podskupiny *Liečivé rastliny* a *Iné rastliny a kvety*. Přitom se do oddílu jiných rostlin dostaly i *čistec, krčičník, ochvatná zelina, stavová zelina, vredová zelina*, které už svým jménem ukazují, že se za léčivé pokládaly.

Uvnitř jednotlivých věcných skupin nejsou slova už dále tříděna onomasiologicky, ale podávají se abecedně. Má to své výhody i nevýhody. Hlavní nevýhodu — že se od sebe odtrhují synonyma — odstraňuje autor tím, že z řady synonymy vybere jedno jakožto hlavní člen řady, a tam odkazuje na všechna ostatní; u ostatních synonym se odkáže jen na to hlavní. Např. u *brílat*, 'potloukat se bez cíle' se odkazuje na *blúdit*, kde je uvedena celá synonymní řada: *brílat, falanguvat, hančarat, hauzírovať, lanfárit, motat (sa), slajjuvat, tárat (sa), tulačit (sa), zblíňat, zháňat, zbrílat*.

Zůstává však ta nevýhoda, že frazeologismy se uvádějí u základního slova, i když by svým smyslem patřily jinam. Např. v oddíle *Ľudský organizmus* je s. v. *oko* uvedeno rčení *už mu oči utekajú*, 'dříme', které nám v oddíle *Fyziologické činnosti* s. v. *driemät* chybí. Podobně rčení *nemá ani žuče*, 'neumí se zlobit' je jen u slova *žuč* 'žluč' atd.

Tyto poznámky, týkající se spíše formálního uspořádání slovníku, neubírají nic na jeho hlavním přínosu, kterým je spolehlivé zpracování nářečního lexika. Autor, který také vede práci na přípravovaném Slovníku slovenských nářečí (jeho ukázkové číslo vyšlo v r. 1980), si důležitosti nářečního lexika pro výzkum slovenského lexika vůbec je dobře vědom. K tomu můžeme připojit, že stejně důležité je i pro výklad lexika ostatních slovanských jazyků, zejména pro slovanskou etymologii.

V dolnotrenčanských nářečích se najdou zajímavé archaismy. Např. *pršát* tu má původnější význam 'pršet v drobných kapkách' (srov. etymologický význam 'rozptylovat se v drobných částech' u *Machka* a etymologickou souvislost *pršet* a *prach*), kdežto spisovná čeština a slovenština znají už jen neutrální 'padat — o dešti'. Nebo č. *strouha*, slk. *struha* znamená už jen '(uměle vyhloubené) vodní koryto, kanál' a původnější význam 'proud' uchovává jen demin. *stružka*, 'pramének'. U základního slova jej však mimo stsl. hapax *struga*, 'proud' (tak StslS, proti S—A) a několik ojedinelých reliktvů (dl. *tšuga*, pol. řeka *Struga*) dobře dokládá Ripkův slovník: *Około tejto skalí tiékla silná struha*, 'prudký tok, rychlý proud'. Vše patří k sl. *stru-*, ide. **sreu-*, 'téci'.

Najde se tu i dost zajímavých slov, poskytujících podklad k novým výkladům; poznámky o nich by ovšem přesáhly rámeček recenze.

Tak i slovník, obsahující jen úzký geografický výřez slovenského nářečního lexika, dokládá jeho přínos pro výzkum slovenského lexika vůbec.

Eva Havlová

Karel Kučera: Jazyk českých spisů J. A. Komenského. Praha 1983, 131 str.

Kučerova monografie konečně splácí dluh české jazykovědy vůči Komenskému. Komplexní popis jazyka Komenského strukturně pojatý by ovšem musel být velmi rozsáhlý, a proto nám autor předkládá popis diferencní: jazyk Komenského srovnává s novou češtinou. Srovnání s dobovými vrstevníky Komenského by sice představovalo pohled plastičtější a specifičtější jazyka Komenského by tak vystoupila více do popředí, ale pro takové srovnání